

Türkiye ve Şangay Beşlisinde Makroekonomik Kırılğanlığın Karşılaştırmalı Analizi*

Sultan Abdilabekov ¹ Fatih Kaleci ²

¹ Birleşmiş Milletler Kalınma Programı (UNDP), Oş, Kırgızistan, abdilabekovsultan@gmail.com
(Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

² Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Konya, Türkiye,
fkaleci@erbakan.edu.tr

Makale Bilgileri	ÖZ
Makale Geçmişi Geliş: 25.11.2019 Kabul: 28.06.2020 Yayın: 30.06.2020 Anahtar Kelimeler: Türkiye, Şangay Beşlisi, Ekonomik Kırılğanlık, Makroekonomik, Kırılğanlık.	<p>Kırılğanlık, birçok disiplinde riski faköttürünün farklı bileşenlerine odaklandığı için birbirinden farklı anlamlarda kullanılmıştır. Ekonomi alanında kırılğanlık kavramı, en genel anlamıyla ani şoklar karşısında ekonomik sistemin olumsuz şekilde etkilenme olasılığıdır. Finansal kırılğanlıklar hem mikro hem de makroekonomik açıdan değerlendirilmektedir. Makroekonomik seviyedeki finansal kırılğanlıklar finansal sorunların finansal istikrarsızlık yaratacak düzeyde olmasıdır. Son yıllarda gerek ülke bazında gerekse küresel anlamda yaşanan krizler finansal kırılğanlığın ölçümünün önemini bir kez daha gündeme getirmiştir. Daha önceden standart ölçümlere dayanan endeksler yerini çok daha fazla değişkenin kullanıldığı, ülke ya da sektör bazlı analizleri mümkün kılan yöntemlere bırakmıştır. Nitekim kırılğanlığı önceden tahmin etmeye yönelik göstergeler, kullanılan yöntemlere göre birbirlerinden farklılaşmaktadır. Finansal krizlerin habercisi olan öncü göstergeler, bir ülkenin içinde bulunduğu ekonomik yapı hakkında bilgi verirken aynı zamanda o ülkeyi kısa ve uzun vadede nelerin beklediğini ortaya koyan çeşitli ipuçları vermektedir. Dolayısıyla literatürde makroekonomik kırılğanlığına yönelik yapılan çalışmalar önem kazanmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin yıllardır AB oluşumunun içerisinde yer alma çabaları, birçok şartı yerine getirmesine rağmen sonuçsuz kalması son dönemlerde Türkiye'nin kendine alternatif birlikleri değerlendirmesinin gerekliliğini ortaya çıkaran gelişmelerin yaşanmasına sebep olmuştur. Nitekim Şangay İşbirliği Örgütü son yıllarda atılmış olduğu adımlarla adından söz ettirmeye başlamış dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Örgüt içerisinde son zamanlarda ekonomik anlamda gücünü artırmış ülkelerin yer alması birliğe üyelği cazip hale getirmiştir. Türkiye'nin Şangay İşbirliği Örgütü ile ekonomik entegrasyonun olup olamayacağını açıklanmaya çalışmak adına Türkiye'nin üye ülkeler ile arasındaki ekonomik yapının incelenmesi önemlidir. Bu kapsamda, Türkiye'nin makroekonomik kırılğanlığını anlamak ve bu kırılğanlığın Şangay Beşlisi ile karşılaştırmalı analizi önemli kılacaktır. Bu çalışmada Kırılğan Beşli ülkelerinden biri olan Türkiye ile Şangay Beşlisi ülkelerin makroekonomik kırılğanlıklarının karşılaştırmalı analiz ile incelenmesi amaçlanmıştır.</p>

Comparative Analysis of the Macro-Economic Fragility Turkey and the Shanghai Cooperation Organisation

Article Info	ABSTRACT
Article History Received: 25.11.2019 Accepted: 28.06.2020 Published: 30.06.2020 Keywords: Turkey, Shanghai Cooperation Organisation, Economic Fragility, Macroeconomic, Vulnerability.	<p>Fragility has been used in many different ways in different disciplines because it focuses on different components of the risk factor. The concept of vulnerability in the field of economics is the possibility of a negative impact of the economic system in the most general sense against sudden shocks. Financial vulnerabilities are evaluated both micro and macroeconomically. Financial vulnerabilities at the macroeconomic level are that financial problems are at a level to create financial instability. Crises experienced both on a country and global basis in recent years have brought the importance of measuring financial vulnerability to the agenda once again. The indices based on standard measurements have been replaced by methods that use many more variables and enable country or sector-based analysis. Indeed, the indicators for predicting vulnerability differ according to the methods used. Leading indicators, which are the harbinger of financial crises, provide information about the economic structure of a country and at the same time give various clues that reveal what awaits that country in the short and long term. Therefore, studies on macroeconomic vulnerability gain importance in the literature. However, efforts to take place in the formation of the EU Turkey for years, despite the fulfillment of several conditions proved fruitless in recent years has led Turkey's self-assessment of the necessity of the emergence of alternative unions reveals development. As a matter of fact, Shanghai Cooperation Organization has begun to make a name with the steps it has taken in recent years and has managed to attract attention. The presence of countries that have recently increased their economic power within the organization has made membership in the union attractive. Turkey's work on behalf of the Shanghai Cooperation Organization to be explained is whether the economic integration is important to examine the structure of economic efficiency between Turkey and the member states. In this context, Turkey's macroeconomic vulnerabilities and understand the important Shanghai Five makes comparative analysis of these fragility. In this study, one of the countries should The Fragile Five macroeconomic comparison of the brittleness of the Shanghai Five countries with Turkey aimed to investigate the analysis.</p>

Atf/Citation: Abdilabekov, S. ve Kaleci F. (2020). Türkiye ve Şangay beşlisinde makroekonomik kırılğanlığın karşılaştırmalı analizi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 48-58.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

* Bu çalışma, 3-4 Mayıs 2018 tarihlerinde Sakarya'da düzenlenen II. Uluslararası Ekonomi, Finans ve Ekonometri Öğrenci Sempozyumu (EFEOS) adlı kongrede sözlü bildiri olarak sunulmuş ve ekonomi alanında "En iyi bildiri" ödülüne layık görülen bildirinin genişletilmiş halidir.

GİRİŞ

Günümüz dünyasının küreselleşmesi, ülkelerarası ilişkilerin ve ekonomik bağımlılığın artması Batı ülkelerinde meydana gelen ekonomik krizin diğer ülkeleri de derinden etkilemesine yol açmıştır. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerin buna karşı tepki verme kabiliyetlerinin zayıflığı, krizin küresel nitelik taşımasına neden olmuştur.

2008 küresel krizin yarattığı olumsuz etkilerin üstesinden gelme de gelişmiş ekonomilerin, özellikle ABD'nin faiz indirimine gitmesi, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyduğu fonların maliyetin azaltmıştır ve büyümeyi pozitif yönde etkilemiştir. Ancak, FED'in 2013'teki tahvil alım programında daraltmaya gideceğini açıklaması ve o dönemdeki FED başkanı Yellen'in faiz artırım konusunda yaptığı açıklamaları piyasada belirsizliğin artmasına neden olmuştur. Özellikle gelişen ülkeler için dış finansman konusunda brüt dış borç stokunun yüksek olması yani bağımlılık yükünün ağır olması, net döviz açığının olması vb. sıkıntılar kendini göstermiştir. Fon arzında yaşanan azalma, ülkelerarası rekabeti de beraberinde getirmiş ve ihtiyaç duyulan fonların teminini güçleştirmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin dış kaynak girişine olan bağımlılığı, gelişmiş ülkelerde meydana gelen değişimler karşısında daha da kırılgan hale gelmelerine neden olmuştur. Dolayısıyla yükselen ülkeler büyüme ve makroekonomik istikrara kavuşabilmeleri için doğru politikalar izlenmeli ve küresel piyasalarda meydana gelen değişiklikler karşısında tepki verebilme kabiliyetlerin artırmalıdır.

Bu bağlamda özellikle 2013-2016 yılları arasında meydana gelen siyasi, ekonomik gelişmeler, uluslararası sistemde yeni kutupların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Artık Batı'nın ekonomik ve siyasi egemenliğinin sarsılmaya başladığını ve bu sistem içerisinde jeopolitik olarak önemli yere sahip olan Türkiye, bölgesel anlamda ekonomik, askeri, siyasi olarak güçlü bir konuma geldiği söylenebilir. Hem Asya hem Avrupa ülkesi olması ve son yaşanan gelişmeler nedeniyle Türkiye'nin Şangay Beşlisi¹ içerisinde yer alabileceği sorusunu gündeme getirmiştir. Günümüzde Türkiye'nin hangi örgüte üye olacağı sorusu önemli yere sahiptir ve daha da önemlisi AB'ne ve ŞİÖ'ne² üye olan ülkelerde ekonomik göstergelerin durumu ve Türkiye açısından nasıl bir avantaj ve dezavantajların olduğunu ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Bu doğrultuda "Şangay Beşlisi" ile Türkiye'nin makroekonomik göstergeler ışığında karşılaştırılması ve özellikle makroekonomik kırılganlık kavramı çerçevesinde ele alınması hedeflenmiştir. Nitekim bu arada kırılganlık kavramı Morgan Stanley tarafından küresel sermaye akımlarına karşı en hassas görülen "Kırılgan Beşli" olarak adlandırdığı ülkeleri tanımlamak için kullanılmıştır (Karakul vd., 2015: 284). Bu çalışmada Kırılgan Beşli³ ülkelerinden biri olan Türkiye ile "Şangay Beşlisi" ülkelerinin makroekonomik kırılganlık açısından karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda özellikle küresel düzeyde sermaye hareketlerinin zorlaştığı ve kırılgan bir ekonomik yapı sergileyen Türkiye makroekonomik göstergelerinin "Şangay Beşlisi" ülkeleri ile kıyaslandığında "Şangay Beşlisi"nde makroekonomik kırılganlık yapısının mevcut olup olmadığı sorusu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Ekonomik Kırılganlık

Ekonomi alanında kırılganlık kavramı, küçük ada ülkelerinin şoklara karşı duyarlılığını ifade etmek için kullanılmıştır (Karakul vd., 2015: 285). İlerleyen dönemlerde kırılganlığı açıklamaya yönelik yapılan araştırmaların artmasıyla birlikte kavram farklı şekillerde ifade edilmiştir.

Kırılganlık kavramı; kırılganlığı var olan durumun olumsuz yönde ve öngörülemeyen biçimde değişmesinden dolayı görülebilecek zarar riskidir (Karakul vd, 2015: 285). Diğer taraftan kırılganlık kavramı, araştırmada kullanılan değişkenlere ve araştırılan ekonomik birimlere göre de değişmektedir.

¹ Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ülkelerinden meydana gelen işbirliği örgütü.

² Şangay İş birliği Örgütü.

³ Amerikan bankası Morgan Stanley'nin cari açık ve enflasyon oranlarının yüksekliği ve dış yatırımlara duydukları ihtiyaç dolayısıyla Hindistan, Brezilya, Endonezya, Türkiye ve Güney Afrika'dan oluşan beş ülkeye verdiği addır

Bu bağlamda, kullanılan endekslere göre finansal ve ekonomik kırılganlık olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu bağlamda, mikro ve makroekonomik kırılganlık olmak üzere iki tür ekonomik kırılganlık mevcuttur.

Mikroekonomik bakış açısına göre kırılganlık; olası küresel piyasalarda meydana gelen ani bir değişikliğin, hanehalkı'nın gelirinde ciddi bir azalışa neden olabilecek riski tanımlamak için kullanılmıştır. Bu alanda yapılan çalışmaların amacı, mali ve finansal krizlerle karşı karşıya kalan “yoksulluk riski altındaki” hanehalkını tanımlamak ve bu hanehalkın'nın “riski yönetme” yeteneğinin artırıcı politikaları geliştirip, tanımlamaktır.

Makroekonomik kırılganlık kavramı ilk defa Malta Büyükelçisi Mr. Alexander Berg Oliver tarafından tanımlanmıştır ve kırılganlığın ölçülmesinde indeks oluşmasına vurgu yapmıştır. Makroekonomik kırılganlık aslında küçük ada devletlerinin dış olaylara karşı duyarlılığını ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak ülkelerarası bağımlılığın artması ve son zaman yaşanan krizler, dış olaylara karşı kırılganlık riskin, sadece ada devletleri değil, aynı zamanda dışa açık ülkelerin de taşıdığını göstermiştir (Gnagnon, 2012: 5)

Makroekonomik dengesizlikler ne kadar ciddi olursa, o kadar da finansal krizin çıkma olasılığı yüksektir. Makroekonomik dengesizliklerin yanı sıra, makroekonomik kırılganlığı etkileyen iki tane faktör bulunmaktadır. Bunlar: i) uygulanan politikaların kredibilitesi ii) ülkenin finansal sisteminin sağlamlığı (Seth ve Ragab, 2012: 6). Bu noktada özellikle gelişmekte olan ülkelerin, küresel piyasalarda ortaya çıkan değişmeler karşısındaki tutumlarının önemi ortaya çıkmaktadır. Literatürde bu bağlamda iki tür görüş mevcuttur. Birinci görüşe göre, eğer piyasa aktörleri, piyasa temelleri hakkında doğru bilgiye zamanında ulaşabiliyorlarsa, piyasa kendiliğinden dengeye gelecektir ve istikrar sağlanacaktır. Ancak bu teorinin uygulamada farklı sonuçlara yol açtığını görülmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde belirsizlik ve spekülasyonun artması, krizin daha da büyük boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır.

İkinci görüşe göre ise, kriz döneminde piyasaların kendiliğinden dengeye gelmediğini iddia etmektedirler. Ancak ekonomik kırılganlığı önleyebilme konusunda bir açıklama geliştirmemişlerdir. Aslında, yaptıkları vurgu; uluslararası sermayenin “doğal” oynaklığıdır ve bu akımların istikrarsızlaşmasının gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini göstermektedir.

Kırılganlık İndeksleri

Günümüzde artan krizlere karşı ülkelerin kırılganlığını daha önce tespit etmeye, değerlendirmeye ve bu bağlamda istikrar politikaları geliştirmeye yönelik “indeksler” ve/veya “erken uyarı sistemi” oluşturma ihtiyacı duyulmuştur. Başka bir deyişle, erken uyarı sistemi politika yapıcılarına kırılganlığa karşı önlemleri almaları hususunda imkân sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak ilk kırılganlık indeksi 1992 yılında Briguglio tarafından geliştirilmiştir (Briguglio, 1995: 1616-1617). İndeks üç bileşenden oluşmaktadır⁴. Briguglio'nun 2009 yılında yayınladığı araştırmasında daha önce yaptığı araştırmasından farklı olarak ekonomik açıklık, ihracat yoğunluğu ve stratejik ithalata duyulan bağımlılıktır. Ayrıca bir ekonominin esneklik açısından kritik olarak görüldüğü dört tane faktör belirlenmiştir (Seth ve Ragab 2012: 7). Bunlar:

1) **Makroekonomik İstikrar:** Düşük enflasyon ve işsizliğe sahip ülkeler büyük refah kaybına uğramadan krizden çıkabilme kabiliyetine sahiptirler. Sağlıklı kamu pozisyonu kriz sonrası dönemde harcamaların artırarak piyasayı destekleyebilirler.

2) **Mikroekonomik piyasaların verimliliği:** Mikroekonomik piyasa verimliliğini ölçmek, Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi'nde (Ekonomik Özgürlük Ağı) yer alan göstergelerden piyasaların serbest, rekabetçi ve verimli bir şekilde işleyişini ölçmektedir.

⁴ a) dış ekonomik koşullara açıklık b) ada ülkesi olmak ve uzaklık c) doğal afetlere meyil.

3) **İyi bir yönetim:** Özellikle hukukta adaletin sağlanması ve temel hak ve hürriyetlerin korunmasıdır. Çünkü bunların sağlanamaması durumunda ekonomik kriz, siyasal ve sosyal krize dönüşebilme olasılığı yüksektir.

4) **Sosyal gelişim:** Bir toplumun sosyal ve kültürel seviyesinde ve zihniyetinde olumlu bir değişikliği ifade eder.

Kırılganlığı daha önceden tahmin etmeye yönelik göstergeler, çalışmalara ve yazarların bakış açısına göre farklılaşmaktadır. İncelenen ülkelerin yapısal faktörleri farklı olması nedeniyle araştırmacıların bu ülkelerin ekonomik kırılganlığını açıklayabilmek için kullandıkları göstergeler de bu doğrultuda farklılaşmıştır.

Spratt ve Berni'nin makroekonomik kırılganlık üzerine yaptıkları çalışmasında VulRes indeksini geliştiriyorlar (Spratt ve Bernini, 2010). Bu indeks, küresel finans sistemine entegre edilmiş ekonomilerin esnekliğini ve kırılganlığını ölçmek için kullanılmıştır.

Chander (1996), Briguglio'nun geliştirdiği indeksine benzer bir indeks oluşturmuş ve ada ülkesi olma ve uzaklığın arttırdığı fiyatların göstergesi olarak CİF⁵/FOB⁶ oranı eklenmiştir. Ayrıca, indekse iki yeni değişken eklenmiştir⁷ (Karakurt vd., 2015: 289).

Erken uyarı sistemi göstergelerinin anlamlılığı üzerine yoğunlaşan Roisin Hinds (2015) bir ülkenin a) istihdamı b) altyapının gelişmişliği c) ticari açıklığı d) doğal kaynakları krizlere karşı kırılganlığını tahmin etmek için kullanmıştır.

Bir diğeri, Krkoska (2009), çalışmasında, makroekonomik kırılganlığa yönelik erken uyarı göstergeleri olarak (Karakurt vd., 2015: 293) i) cari işlemler dengesinin GSYİH'ya oranı, ii) net doğrudan yabancı yatırımların GSYİH'ya oranı iii) M2 para arzının döviz rezervine oranı, iv) reel kredi büyümesi, v) reel döviz kuru, vi) enflasyon, vii) endüstri üretimi, viii) euro-dolar kuru ve ix) spekülasyon baskı indeksini (döviz kurundaki aylık değişimlerin ağırlıklı ortalaması) göstermiştir.

Son olarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Komitesi tarafından geliştirilen EVİ⁸ indeksidir. EVİ indeksi sekiz bileşenden oluşmaktadır: Bunları i) nüfus ii) uzaklık iii) ihracat yoğunluğu iv) tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörlerinin GSYİH içerisindeki payı v) doğal afetler nedeniyle evsizlik vi) tarımsal üretimde istikrarsızlık vii) mal ve hizmet ihracatındaki istikrarsızlık viii) kıyı bölgesinde yaşayan nüfusun payı olarak sıralamak mümkündür (Guillaumont, 2011:2)

YÖNTEM

Kırılganlık Göstergeleri

Türkiye ve Şangay Beşlisi ülkelerini kırılganlık yönünden karşılaştırmak için araştırmaya konu olan ülkelerin yapısal faktörleri göz önünde bulundurularak dış, mali ve finansal kırılganlığı gösteren aşağıdaki göstergeler kullanılmıştır:

- 1) Cari dengenin GSYH'ye oranı
- 2) Brüt kamu borcunun GSYH'ye oranı
- 3) Enflasyon oranları
- 4) Bankaların özel sektöre kullandığı yurt içi kredilerin GSYH'ye oranındaki değişim
- 5) Toplam dış borcun yıllık ihracata oranı
- 6) Döviz rezervlerinin GSYH'ye oranı
- 7) Kısa-vadeli borçların orta ve uzun-vadeli dış borçlara oranı.

⁵ CİF (Cost, insurance & freight), satıcı taşıma sırasında malların kayıp ve hasar riskine karşı deniz sigortası sağlama yükümlülüğünü de almaktadır.

⁶ FOB (Free on board), tedarikçinin malzemeyi nakliye yapılacağı geminin güvertesine taşıyana kadar olan sorumluluğunu içerir.

⁷ a) İhracat yoğunluğu b) ekonomik gelişmişlik için dış finansmana bağılılığı göstermek amacıyla kullanılan sermaye akımlarının toplam yatırımlara oranıdır.

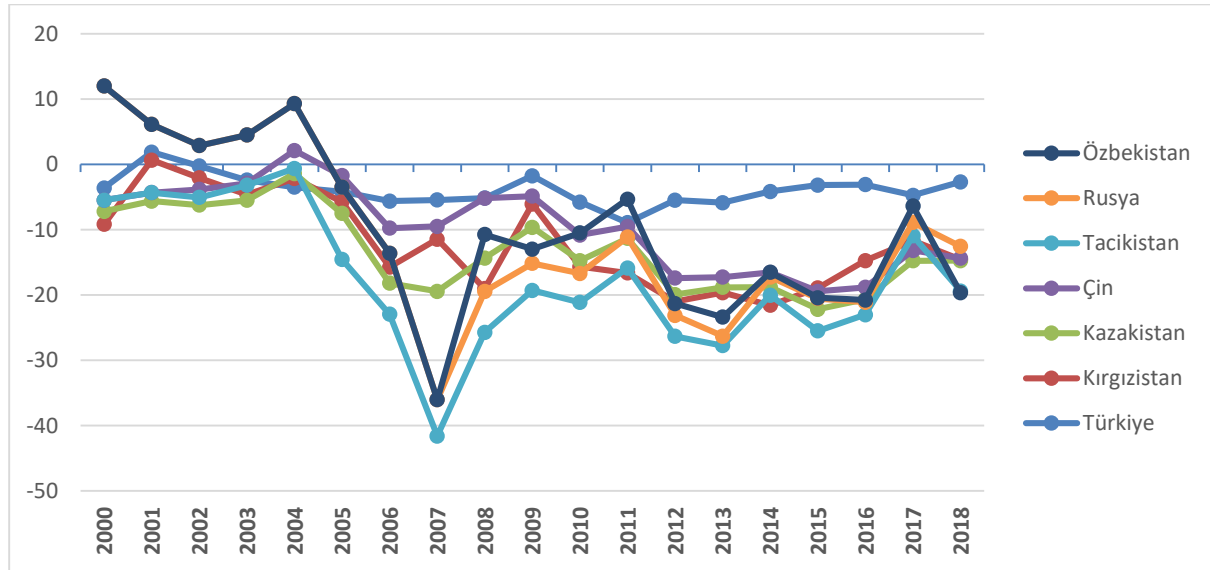
⁸ EVİ (Economic Vulnerability Index),

Şangay Beşlisi ülkelerinin Çin hariç, eski SSCB ülkeleri olması ve bu ülkelerin bağımsızlıklarına kavuştuktan sonra ilk etapta kurulan yeni hükümetlerin istikrarsız yapıya sahip olmaları ve sağlıklı bir sonuçları elde edebilmek için 2000 ve 2018 yılları arası veriler kullanılmıştır.

Cari denge

Ödemeler bilançosunun iki ana hesabından biri olan cari işlemler hesabı üç ana kalemden oluşur. Bunlar: i) dış ticaret işlemleri ii) hizmet ticareti iii) net transferler. Bu hesabının toplam döviz gelirlerini ve toplam döviz giderlerini karşılaştırdığımızda cari işlem fazlası ya da işlem açığı söz konusudur. Başka bir deyişle yurtdışına gönderilen para miktarı yurtdışından gelen para miktarını karşılamıyor ise cari açık, tersine gönderilen döviz miktarı gelen döviz miktarından fazla ise cari fazlası söz konusudur. Eğer bir ülkenin cari işlemler hesabı açık veriyorsa, bu açık yabancı sermaye akımı (doğrudan veya portföy yatırımları) (Karakurt vd., 2015: 297) veya yurtiçi varlıkların satılması ile ya da borçlanarak finanse edilmektedir. Diğer yandan ülkenin cari açık vermesi döviz kurunun artmasına yol açmaktadır, ancak hükümetin sabit kur sisteminde kur seviyesi üzerinde baskı uygulaması sonucu kur düzeyinin düşük seviyelerde seyretmesi, ulusal paranın aşırı değerlenmesine neden olmaktadır. Bu da ithalatın ve dolayısıyla cari açığın daha da artmasına sebep olmaktadır (Seyidoğlu, 2015: 462) ve bu açığı kapatmak için yatırımcılara daha yüksek faiz oranların teklif etmek zorunda kalan ülkenin, borç yükü artırmaktadır. Diğer yandan cari açığın artması, yatırımcıların kararlarının etkilemektedir. Çünkü bir ülkenin cari açığı büyüdükçe dış finansman bulmakta zorlanabilmektedir. Cari açığı kapatmak için dış finansmana bağımlılık, ülkeyi daha kırılgan hale getirmektedir.

Şekil 1: Cari denge/GSYİH (2000-2018)

Kaynak: World Bank Databank: Economic Indicators. World Bank "World Economic Outlook" 266. İMF Database.

Şekil 1'e baktığımızda en yüksek cari açığına sahip olan ülke Kırgızistan'dır. Takiben Özbekistan, Tacikistan, Türkiye ve Kazakistan gelmektedir. Birçok faktöre bağlı olan sermaye akımları yavaşladığında yüksek cari açığın finansmanı güçleşmektedir. Bu sebeple, bu ülke grubu sermaye akımlarındaki değişikliklere karşı kırılgan hale gelmektedir. Rusya'nın zengin doğal kaynaklara sahip olması ve Çin'in küresel yatırım merkezi rolünü üstlenmesi, bu ülkelerinin cari işlemler hesabının fazla vermesine neden olduğu söylenebilir. 2008 küresel kriz ve 2013 Avrupa borç krizi sonrasında Şangay Beşlisi'nin ve Türkiye'nin cari açık oranının arttığını ve özellikle kriz öncesi döneme nazaran Türkiye'nin cari açığının %129 artması, dış finansmana duyulan bağımlılığın da şiddetlenmesine neden olduğunu Şekil 1'den görmek mümkündür. Türkiye'nin 2000 senesinde cari denge/GSYİH oranı % -3.63397 iken bu oran 2018 yılına gelindiğinde % -2.68944' azalmış ve %25,99'luk azalış

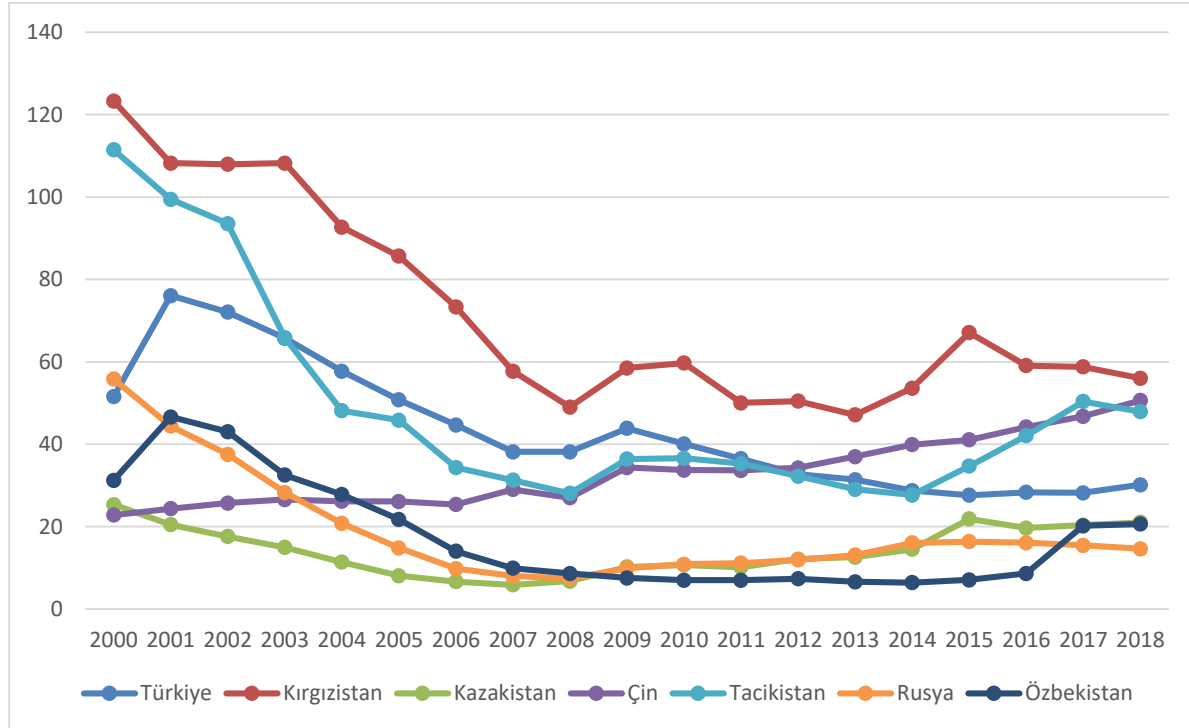
göstermiştir. Bu oran Kazakistan'da %108, Çin'de %78, Rusya'da %61 ve Özbekistan'da (2008-2018) %181'dir. Fakat diğer tarafta, 2000 ile 2018 yılları arası Kırgızistan'da, Tacikistan'da ve Özbekistan'da cari denge/GSYİH oranı sürekli artış göstermiştir. Örneğin Kırgızistan'da 2000 yılında bu oran %-5.56 seviyesindeyken, 2010 yılında %-9.90'a kadar yükselmiş ve nihayet 2018 yılına gelindiğinde, 2000'li yılındaki cari denge/GSYİH oranına kıyasla %113,93'lük artış göstererek %-11.88 seviyesine ulaşmış. Bu oran sırasıyla Özbekistan'da (2008-2018) %181,80, Tacikistan'da (2002-2018) %305,94'tür.

Brüt Kamu Borcu

Kamu borcunun artması, yatırımcı davranışlarında değişikliklere yol açabilmekte, bunun sonucunda ülke açısından dış kaynakların bulunmasını daha da güçleştirmektedir. Diğer yandan küresel piyasalarda meydana gelen ani değişiklik karşısında hükümetin dış talebi telafi ederek, bankaların ihtiyaç duyduğu finansmanı sağlayarak ve ekonomik büyümeyi desteklemek için kamu harcamalarını artırmaktadırlar. Ancak kamu borcunun yüksek olması, devletin ek finansman kaynağın bulamaması ve giderek borç yükünün artması uygulanan maliye politikasının etki alanını küçültmektedir, bu da ülkeyi dış olaylara karşı esnekliğin kaybetmesine neden olmaktadır, yani daha kırılgan hale getirmektedir.

Kamu borcu miktarının büyük olması, aynı zamanda ülkelerarası ilişkileri de etkilemektedir. Moody's'e göre, kamu borcunun/GSYH'ye oranının %40 altı olması, kırılganlığın az olduğunu, %40 ile %60 arası olması orta derecede kırılganlığı, %60 üstü olması da yüksek kırılganlık düzeyini göstermektedir (Karakurt vd, 2015: 301).

Şekil 2: Brüt kamu borcu/GSYİH (2000-2018)

Kaynak: World Bank Databank: Economic Indicators.

Şekil 2'ye göre en düşük kamu borcuna sahip olan ülke Rusya'dır (%14,61), en yüksek ise Kırgızistan (%56)'dır. Yıllar itibarıyla, Türkiye ve Şangay Beşlisi ülkelerinde kamu borcu/GSYH oranı aşağı doğru seyir izlediğini görmekteyiz. 2000 senesinde yıllık GSYİH miktarından daha büyük bir kamu borcuna sahip olan Kırgızistan 2018 senesine gelindiğinde brüt kamu borcu/GSYİH oranı %54 gerileyerek %56,03 düzeyine gelmiştir. Bu oran Özbekistan'da %33,9, Rusya'da %73,84, Tacikistan'da %57, Kazakistan'da %17,1, Türkiye'de %42'dir. Çin'de ise 15 yıl içerisinde kamu

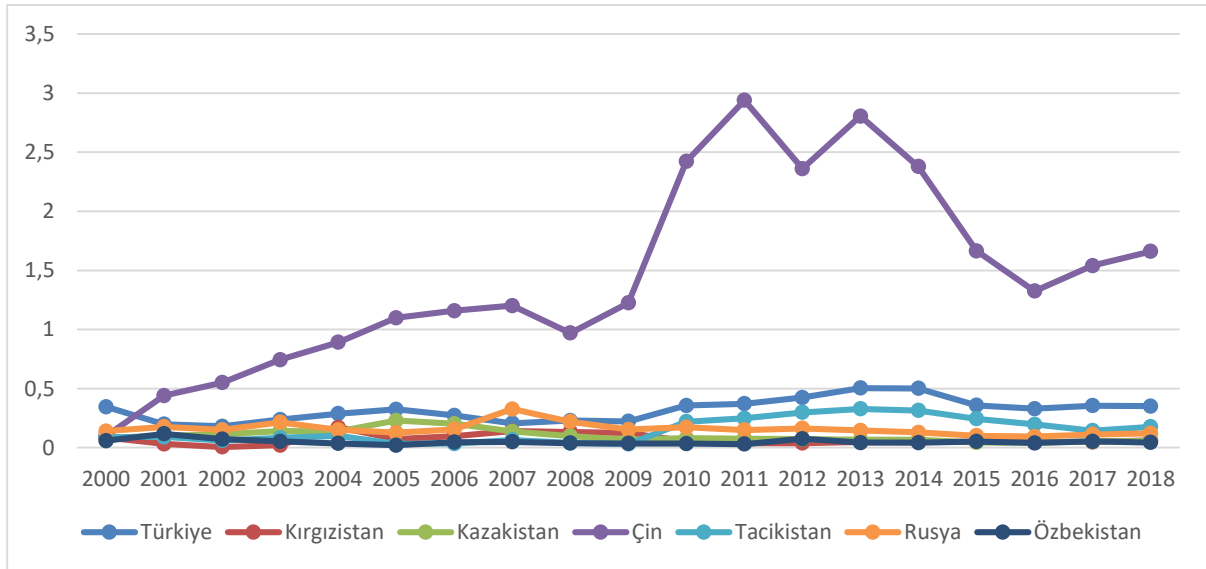
borcu miktarı %122'lik artış göstermiştir. Türkiye'de 2001 yılından 2007 yılına kadar kamu borcu azaldığını ancak 2010 yılına kadar arttığını ve 2010 sonrası istikrarlı olarak azalma eğiliminde olduğunu görmekteyiz. 2010 yılında borçlanmanın reel maliyeti önemli oranda düşmüş, borç stokunun ortalama vadesi uzamış, borç stoku içinde faiz ve döviz kuruna duyarlı borç senetlerinin payı azalmış ve iç borç çevirme oranı gerilemiştir. Bu da para ve maliye politikalarının iktisadi faaliyetler ile uyumlu bir şekilde tasarlanıp ve uygulandığını göstermektedir (TCMB, 2011: 3).

Grafiğe baktığımızda 2008 küresel kriz sonrası döneme baktığımızda bundan en çok Rusya'nın etkilendiğini görmekteyiz. Kriz öncesi döneme nazaran kamu borcu stoku %33 artış göstermiştir. Bu da Rusya'nın küresel krizlere karşı daha duyarlı olduğunu göstermektedir. Bu oran Türkiye'de %15'tir.

Kısa-Vadeli Dış Borçlarının Büyümesi

Kısa-vadeli dış borçların orta ve uzun-vadeli dış borçlara oranı kırılganlığı gösteren önemli ölçülerden birisidir. Çünkü kısa vadeli dış borçların toplam orta ve uzun vadeli dış borçlar içerisinde büyük paya sahip olması hatta Çin örneğinde olduğu gibi daha fazla olması durumunda, ülke için risk taşımaktadır. Küresel piyasalarda ya da ülkede meydana gelen bir ani değişiklik karşısında, süresi 1 yıldan daha kısa ve sene sonunda ödenmesi gereken borçların büyük miktarlarda olması, ülkeyi zor durumda bırakabilir hatta bazı durumlarda ödeyemez hale getirmektedir. Bu nedenle dış borçların orta ya da uzun vadeli olması istenmektedir.

Şekil 3: Kısa vadeli dış borçların orta ve uzun vadeli dış borçlara oranı (2000-2018)

Kaynak: IMF Global Debt Database

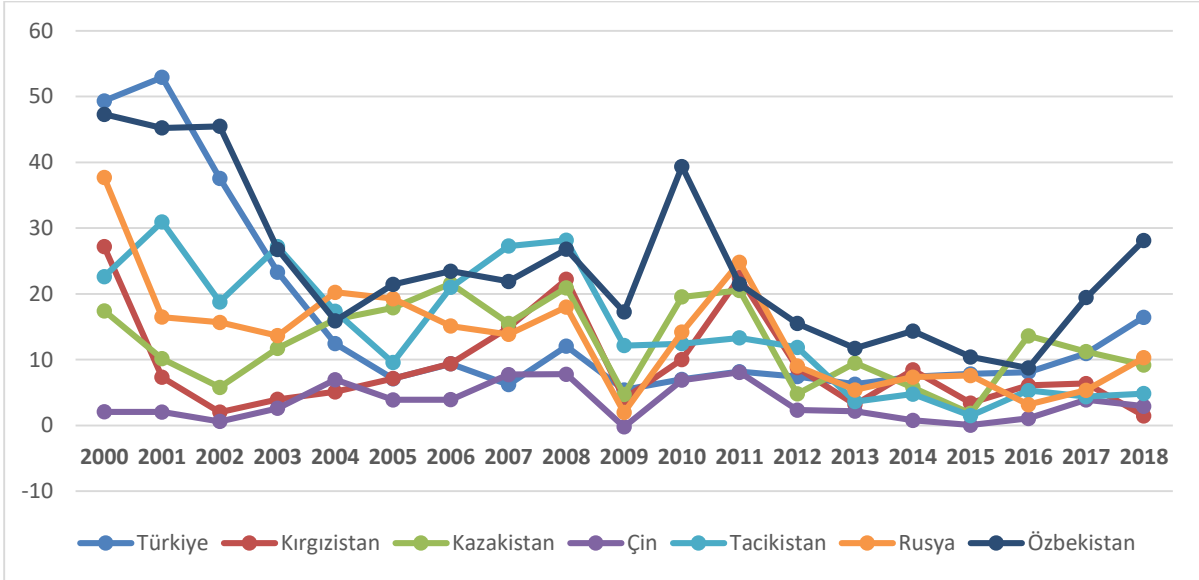
Şekil 3'e göre en büyük kısa vadeli borçları olduğu ülke Çin'dir. Bu ülkede kısa vadeli dış borçlar orta ve uzun vadeli dış borçlar miktarının neredeyse iki katıdır. Bu da Çin'in bu noktada kırılgan olduğunu göstermektedir. Ancak Çin'in üretim kapasitesinin yüksek olması ve dünyanın en büyük ikinci ekonomisine sahip olması bu ülkeyi ekonomik anlamda kırılgan olduğunu söylemeyi güçleştirmektedir.

Türkiye'de 2000 senesinde kısa vadeli dış borçların orta ve uzun vadeli dış borçlara oranı %34,59 iken, 2018 yılında bu oran %1,63 artış göstererek %35,16 oranına yükselmiştir. Bu oran Çin'de %1582,8, Tacikistan'da ise %95,56'dır. Kırgızistan, Kazakistan, Rusya ve Özbekistan'da kısa vadeli dış borçlar miktarının azaldığını görmekteyiz. Kırgızistan'da %26,9, Kazakistan'da %32,5, Rusya'da %13 ve Özbekistan'da %25 azalış göstermiştir. 2008 küresel kriz sonrası bütün ülkelerde Şekil 3'e baktığımızda kısa vadeli dış borçlar miktarının artma eğilimine girdiği görülmektedir.

Enflasyon Oranları

Şangay Beşlisi ülkelerinin Çin harici hepsi 90'lı yıllarda bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra kendi para birimini tedavüle sokması ve daha önce bahsettiğimiz gibi bu ülkelerde siyasi istikrarsızlık nedeniyle politika yapıcıların yanlış karar almaları sonucu ilk etaplarda hiper enflasyon olgusunu gözlemlenebilir. Bunun sonucunda yeni tedavüle çıkan bu ülkelerinin ulusal paraları önemli derecede değer yitirmiştir. Mesela 1993 yılında Kazakistan'da enflasyon oranı %1243, Kırgızistan'da %754, Tacikistan'da %1207, Özbekistan'da %1078, Rusya'da ise %887 seviyelerine ulaşmıştır.

Şekil 4: Enflasyon oranları (2000-2018)

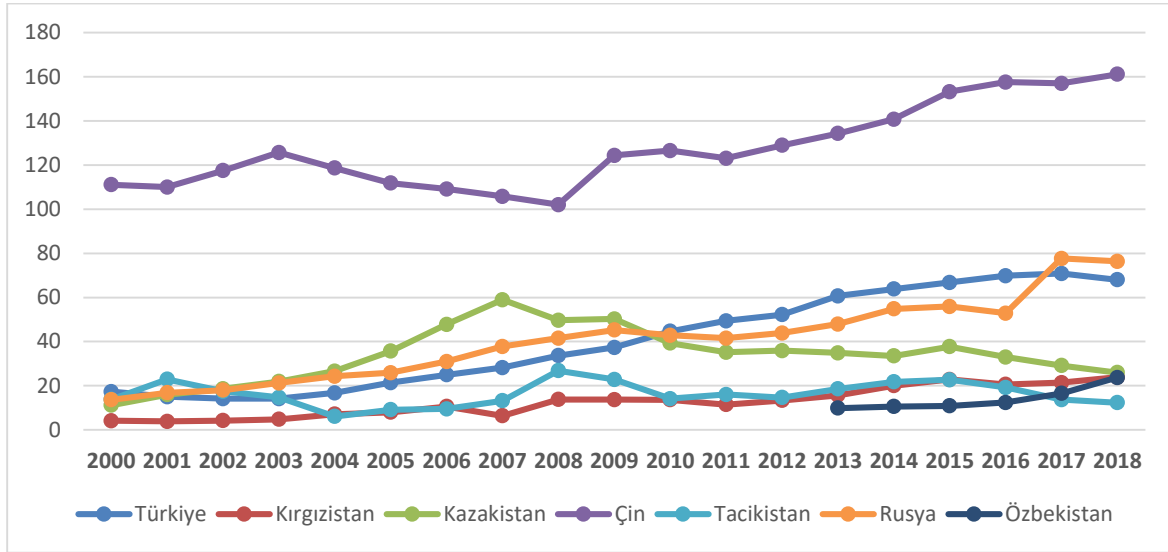
Kaynak: World Bank Databank: Economic Indicators.

Şekil 4'e göre 2000 yılında en yüksek enflasyon oranına (%49,34) Türkiye, en düşüğüne ise Çin sahiptir (%2,06). Özellikle Türkiye'nin enflasyon hedefleme politikasını uygulamaya başlaması ve dışa açılması enflasyonu aşağı yönlü hareket etmesine neden olmuştur. 2008 yılında patlak veren küresel krizin doğurduğu etkileri Şekil 4'de görebiliriz. 2008 yılında Türkiye'deki enflasyon oranı %12 olduğunu ve kriz sonrası dönemde %55 oranında düşerek %5,29 oranına kadar gerilemiştir. Bu oran Kırgızistan'da %81, Kazakistan'da %77,5, Tacikistan'da %56,9, Rusya'da %89, Özbekistan'da %36'dır. En büyük düşüş Çin'de gerçekleşmiştir %102.

Yurt içi kredi

Yurtiçi kredilerde yaşanan artış kırılganlık için kullanılan göstergelerden bir tanesidir. Yurt içi kredi miktarının büyümesi yurtdışı kredi piyasasında yaşanan olumlu gelişmelerin sonucudur. Ancak yurt içi kredi miktarının GSYH'ye oranının büyük olması ve bunun büyümesi, borçlanan kesimin herhangi bir krizde borçlarını ödeyememe riskini artırmakta ve ülkenin dış olaylara karşı tepki verebilme kabiliyetini azaltmaktadır. 2000'li yıllar boyunca tahminlerin üstünde konut fiyatlarının artması, bankaların düşük maliyetli kredileri bireylere sağlamışlardı. Konut fiyatlarının bir anda düşmesiyle, "mortgage" piyasası çökmüş ve daha önce borçlanan kesimin borçlarını ödeyemediğinde kriz patlak vermiştir.

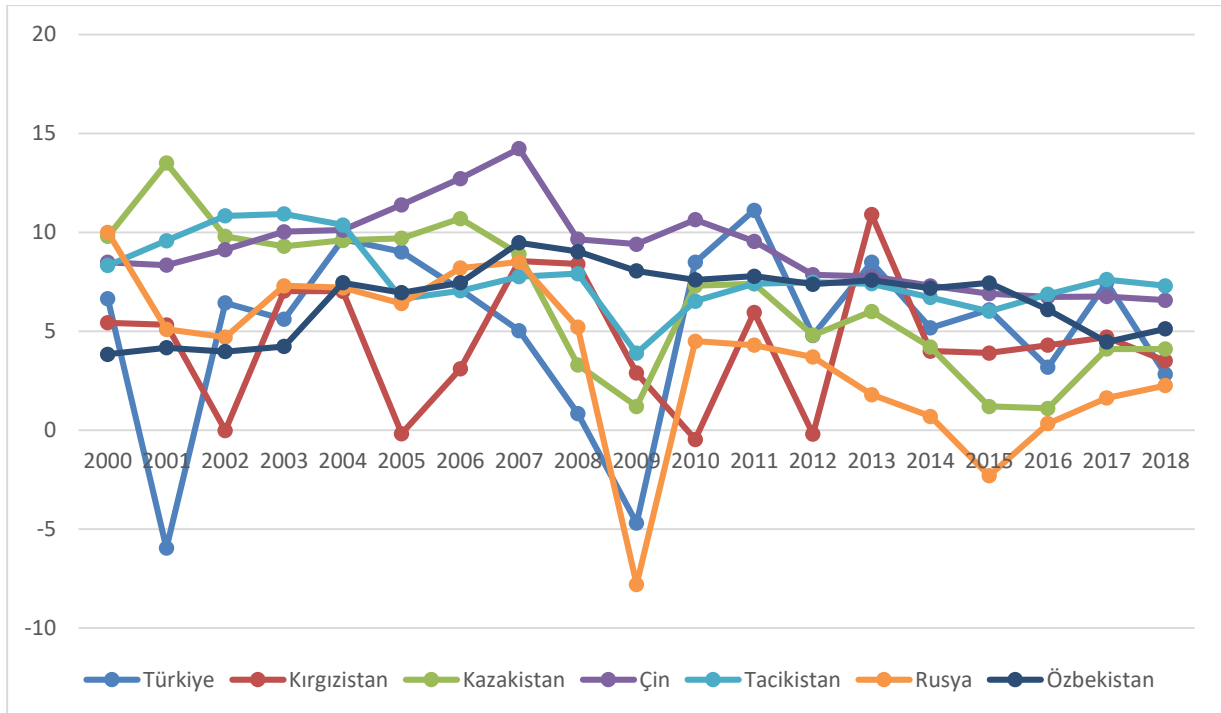
Şekil 5: Yurt içi kredi miktarı (2000-2018)

Kaynak: World Bank Databank: Economic Indicators.

Şekil 5’de Çin’de yurt içi kredi miktarın GSYH’ya oranı en yüksek olan ülke olduğu görülmektedir, ancak 2000 yılında bu oran %111 iken 2018 yılında %45 artarak %161 oranına yükselmiştir ve karşılaştırılan ülke grubu içerisinde en düşük büyüme oranına sahiptir. Bu oran Türkiye’de %292, Kazakistanda %131’dir. En yüksek ise Kırgızistan’ındır %474. Ayrıca Tacikistan’ı belirtmek gerekir. Çünkü 2000 ve 2018 yıllarındaki yurt içi kredi miktarının GSYİH’ya oranları kıyaslandığında, bu oranın düştüğü tek ülkedir (%10,5).

Büyüme

Büyüme oranları birçok çalışmada kırılganlık göstergesi olarak kullanılmıştır. Başka bir deyişle, ülkelerin kriz sonrası dönemde büyüme oranında yaşanan düşüş ve bunun büyüklüğü bir ülkenin dış olaylara karşı kırılgan olup olmadığını dair bilgiler vermektedir.

Şekil 6: Büyüme oranları (2000-2018)

Kaynak: World Bank Databank: Economic Indicators.

Şekil 6'ya göre 2000 yılında Türkiye'de yaşanan kriz ve 2008 küresel kriz sonrası bu krizler karşısında en kırılgan ülke olarak karşımıza Türkiye çıkmaktadır. 2001 yılında büyüme oranı bir önceki yıla nazaran %189 azalarak büyüme oranı %-5.96 seviyesine inmişti. Diğer bir ülke ise Kırgızistan'dır grafik 'ten anlaşılacağı üzere en istikrarsız büyüme oranı serisine sahiptir. 2005 yılında ülkede darbenin gerçekleşmesi, büyüme oranının %103'e azalarak eksi seviyelere inmesine neden olmuştur. Küresel kriz sonrası özellikle 2010 yılının verilerine baktığımızda diğer ülkelerden farklı olarak 2009 büyüme oranının bile yakalayamamış ve küçülmeye devam etmiş. Bunun nedeni de yine şu anki hükümet yani o zamanın muhalefet partisi, tarafından darbe yapılması ve güney bölgesinde yerleşen Oş şehrinde yerli Özbek halkıyla gerçekleşen iç savaştır.

2008 küresel krizi Rusya'yı ciddi bir şekilde etkilendiğini grafik 'ten görebiliriz. 2008 yılında büyüme oranı %5.19 iken 2009 yılında bu oran %250 azalarak %-7,79 oranına gerilemiştir. Bu oran Kırgızistan'da %-65, Kazakistan'da %-63, Çin'de %-2,63, Tacikistan'da %-51 ve Özbekistan'da %-10'dur.

SONUÇ

Ülkeler arası ekonomik faaliyetlerin artıp ticaret hacminin genişlemesi ile küresel ekonomi kavramı önem kazanmaya başlamıştır. Ekonomiler arası görülen mal ve sermaye hareketleri ile birlikte ekonomik entegrasyon süreci hız kazanmıştır. Bu sayede gerçekleşen hızlı sermaye giriş çıkışları, sürece katılan ülke ekonomilerinde ciddi anlamda hissedilir olmuştur. Özellikle ekonomik gelişimini tam olarak gerçekleştirememiş, gelişmekte olan ülkeler bu durumdan etkilenmişlerdir. Sıcak paraya ihtiyacı olan ve dış ticarete diğer ekonomilere bağımlı olan bu gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerin uyguladıkları ekonomi politikalarından daha kolay etkilenir hale gelmişlerdir. Bu durum özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerini oluşabilecek piyasa riskleri karşısında savunmasız yani kırılgan hale getirmiştir.

Kırılgan ülkelerin en temel ortak özelliği; iç ve dış piyasalardaki dalgalanmalardan, diğer ülkelere göre daha kolay etkilenmeleridir. Makro ve mikro kırılganlık olarak sentezlenen kırılganlık kavramı, özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli bir risktir. Küresel ekonomi ve artan ülkeler arası ticari bağımlılık, gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelerdeki ekonomik dalgalanmalardan daha fazla etkilenmelerine sebep olup onları daha kırılgan bir hale getirmiştir. Gelişmiş ülkelerin uyguladıkları ekonomi politikaları ile ülkeler arası sıcak para giriş çıkış hareketleri farklılıklar gösterip piyasaları kolaylıkla etkileyebilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler bu gibi risklere karşı önlem almadıkça ve ekonomilerini bu dalgalanmalara karşı dirençli hale getirmediği kırılgan ülke olarak nitelendirilirler. Bununla ilgili erken uyarı sistemi ve kırılganlık göstergeleri üzerine araştırmalar yapılarak önlemler alınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma, Kırılgan Beşli ülkelerinden biri olan Türkiye'nin sermaye akımlarının azaldığı bir dönemde alternatif finansman kaynak arayışına girerek Şangay Beşlisi olarak adlandırılan Şangay İşbirliği Örgütü ile ekonomi-politik işbirliğinin karşılaştırmalı analizini ortaya koymayı amaçlamıştır. Ülkeler, krizlere maruz kalmamak için kırılganlığı erkenden tespit etmek, değerlendirmek ve de istikrar politikaları geliştirmek amacıyla erken uyarı sistemi düzenleme yoluna başvurmuşlardır. Bu yapılırken, göstergelerin mevcut durumu ile kriz dönemlerinden önceki durumuna bakılarak bir karşılaştırma yapılmış ve göstergelerin sonucunda ortaya çıkan rakamlar baz alınarak kırılganlık olup olmadığına dair çıkarımlar yapılmıştır. Yapılan karşılaştırmalı analiz sonucunda Türkiye, Şangay Beşlisi olarak ifade edilen ülkelere kıyasla daha yüksek düzeyde dışa açıklığa sahip olduğu söylenebilir. Nitekim 2008 küresel kriz ve 2013 Avrupa borç krizi sonrasında Şangay Beşlisi'nin ve Türkiye'nin cari açık oranının arttığını ve özellikle kriz öncesi döneme nazaran Türkiye'nin cari açığının %129 artması, dış finansmana duyulan bağımlılığın da şiddetlenmesine neden olduğu söylenilebilir. Bu durum ekonominin şoklara ve krizlere karşı kırılganlığını artıran bir unsurdur. Literatür incelemesinde birçok araştırmada Türkiye en kırılgan ekonomiler listesinin en üst

sıralarında yer almaktadır (Karakurt vd., 2015: 303). Elde edilen çalışma bulguları da özellikle cari açık oranı ve yurtiçi kredi büyümesi bakımından literatürdeki bulguları destekler niteliktedir.

Karşılaştırmalı analiz sonuçlarına göre; Türkiye ve Şangay Beşlisi ülkelerinde kamu borcu/GSYH oranı aşağı doğru seyir izlediği görülmektedir. Türkiye’de 2001 yılından 2007 yılına kadar kamu borcu azaldığını ancak 2010 yılına kadar arttığını ve 2010 sonrası istikrarlı olarak azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. 2010 yılında borçlanmanın reel maliyeti önemli oranda düşmüş, borç stokunun ortalama vadesi uzamış, borç stoku içinde faiz ve döviz kuruna duyarlı borç senetlerinin payı azalmış ve iç borç çevirme oranı gerilemiştir. Bu da para ve maliye politikalarının iktisadi faaliyetler ile uyumlu bir şekilde tasarlanıp ve uygulandığını göstermektedir. Dolayısıyla kamu borcunun GSYH’ya oranının hiçbir ülkede % 60’ın üzerinde olmaması borç kaynaklı bir kırılganlık riskini varlığını azaltıcı yöndedir.

Çalışmada, kırılganlık göstergeleri üzerinden yapılan karşılaştırmada göstergelerden biri de kısa vadeli dış borçların orta ve uzun vadeli dış borçlara oranıdır. Nitekim kıs -vadeli dış borçların orta ve uzun-vadeli dış borçlara oranı kırılganlığı gösteren önemli ölçülerden birisidir. Çünkü kısa vadeli dış borçların toplam orta ve uzun vadeli dış borçlar içerisinde büyük paya sahip olması hatta Çin örneğinde olduğu gibi daha fazla olması durumunda, ülke için risk taşımaktadır. Analiz sonucunda kısa vadeli dış borçlar miktarının artma eğilimine girdiği görülmektedir. Karşılaştırmalı analiz bulguları sonucunda Şangay Beşlisi ülkelerinin küresel kriz koşullarından çok büyük ölçüde etkilenmediği, dolayısıyla makroekonomik kırılganlıklarının da görece düşük olduğu ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Briguglio, L. (1995). Small Island Developing States and Their Economic Vulnerabilities. *World Development*, 1615-1632.
- Gnangnon, K. (2012). “Does Structural Economic Vulnerability Matter for Public Indebtedness in Developing Countries, *Serie Etudes Et Documents Du Cerdi*, 36, 1-34.
- Guillaumont, P. (2011). “The Concept of Structural Economic Vulnerability and Its relevance for the Identification of the Least Developed Countries and Other Purposes (Nature, Measurement, and Evaluation)”, *CDP Background Paper*, 12: 1-7.
- Hinds, R. (2015). *Economic Growth and Fragility*. Applied Knowledge Services, 1-9.
- Duru, K. (2015). *Finansal Kırılganlık ve Türkiye Uygulaması*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisadi ve Mali Analiz Anabilim Dalı Yüksek Lisansı Anabilim Dersi, 2-13.
- İMF (2016). *World Economic Outlook: Subdued Demand Symptoms and Remedies*. İMF database, 3-289.
- Karakurt, B., Şentürk, H. S. ve Ela, M. (2015). *Makroekonomik Kırılganlık: Türkiye ve Şangay Beşlisi Karşılaştırması*. *Yönetim ve Araştırma Dergisi*, 13, 283-307.
- Krkoska, L. (2001), “Assessing Macroeconomic Vulnerability in central Europe”, *Post-Communist Economies*, 13(1): 41-55.
- Seth A., Ragab A. (2012). *Macroeconomic Vulnerability in Developing Countries: Approaches and Issues*. United Nations Development Programme, 1-22.
- Seyidoğlu, H. (2015). *Uluslararası İktisat*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Spratt, S. ve Bernini, M. (2010). *Measuring Economic Resilience and Vulnerability: Towards an International Index*. Second Annual ESRC Development Economics Conference.
- TCMB (2011). *Kamu Borç Sürdürülebilirliği*. TCMB Araştırma Yayınları, 24, 1-6.
- Центральный Банк Узбекистана (2012). *Экономика Узбекистана*. 1-11.

<http://data.worldbank.org/indicator>

<http://data.imf.org/?sk=388DFA60-1D26-4ADE-B505-A05A558D9A42&ss=1479329334655>